

Bergvesenet

Postboks 3021, 7002 Trondheim

Rapportarkivet

Bergvesenet rapport nr BV 4574	Intern Journal nr 2463/96	Internt arkiv nr Rapportarkivet	Rapport lokalisering Trondheim	Gradering Åpen
Kommer fra ..arkiv	Ekstern rapport nr	Oversendt fra Rana Museum	Fortrolig pga	Fortrolig fra dato:
Tittel Bosmo gruve - på ulike hender gjennom tidene. Om utviklingen til gruvedrift i Båsmo og den etterfølgende bergverksdrifta				
Forfatter Endresen, Bjørne A		Dato 11.12 1997	Bedrift Rana Museum	
Kommune Rana	Fylke Nordland	Bergdistrikt Nordlandske	1: 50 000 kartblad 19271 20274	1: 250 000 kartblad Mo i Rana
Fagområde Historisk	Dokument type Særtrykk		Forekomster Bosmoen	
Råstofftype Malm/metall	Emneord Cu Py			
Sammendrag				

Bergvesenet
Postboks 3021
7002 Trondheim

Deres ref.: Stig Eriksen

Vår ref.: BAE/

T.A.

1 3. 12 96	
J.nr.: 2463/96	
Saksden.: St	
Saks	Kopi
SV	
Bevares: nei	
J.nr.:	
Code: BK	Antall: 541
Dato: 11.12.96	

BÅSMO GRUVE - PÅ ULIKE HENDER GJENNOM TIDENE

Viser til din telefonhenvendelse om opplysninger vedr. ovennevnte.

Viser til kopi av artikkel hvor eierforholdet delvis fremgår.

GJENNOM TIDENE:

1880-årene **Bossmo Svovelkisgrubers Aktieselskap** v/bergingeniør H.T.Hornemann,
o.r.sakfører Jorgen Hansen, dr. A.I.Sand, handelsmann M.Strøm.

1880-årene Ingeniør Alfred Hasselbom og konsul Nils Persson,Helsingborg.

1894 **(Selskap)** Overdragelse av aller rettigheter til et svensk bolag.

1897 **Societè des Pyrites de Bossmo med sete i Antwerpen.**

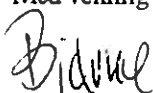
1917 **Norske Svovelkisgruber A/S**

1926 **I/S Bossmo Kisverk**

1932 **Bossmo Gruvers drift**

Gruvedriften avsluttet i 1937.

Med vennlig hilsen

Bjørne A.Endresen
fagsekretær

Vedlegg

OM UTVIKLINGEN TIL GRUVEDRIFT I BÅSMO OG DEN ETTERFØLGENDE BERGVERKSDRIFTA

av Bjørne A. Endresen

Da Vargas Bedemar beskrev bergarter, mineraler og ertser i Rana fra befaringer i distriktet omkring 1812, ble han vist **biter av forvitret bergart med svovelkis** hentet i området som senere skulle inngå i Båsmo Gruver's driftsområde. Slik Vargas Bedemar forteller om dette i sin rapport kan de forvitrede bitene med svovelkisførende kvarts ha blitt funnet der en svovelkismineralisering stakk fram i dagen: "Jeg fikk her enda noen merkverdige håndstykker - helt runde svovelkiskorn i en løs sten kvarts fra et fjell over Stenneset og brun sinkblende fra nærheten".

Bergmester H. C. Strøm skrev i sin rapport trykket i **Magasin for Naturvidenskaberne i 1823**: "Et Leie av drøi og indsprængt Svovelkis findes ved Steennæset vesten for Ytteren, hvori jeg paa de Steder jeg forsøgte, ikke kunde opdage noget andet metallisk Indhold (*bare svovelkis*), men det er formodentlig Aarsag til en Kilde af meget jern- og vitrolholdig Vand, som udvælder paa Afhængen av en Bergkorte (*en revne i fjellet*) gjennom en som Crater i Miniatur dannet Abning af fast brun Jernokker

På ranværingssdialekt ble dette område omtalt som "**Kjellhåjen**" - senere beskrevet som Kildehaugen; det første funnsted av svovelkis i Båsmolia. Etterhvert ble nye svovelkisganger lokalisert.

Presten Iver Ancher Heltzen - hans manuskriptet var ferdig i 1834 - skrev om svovelkisen i Båsmo "Ved Gaarden Stennæsset i Moe Fjerding findes et Bierg bestaaende af Qvarts meget fuldt af Markasiter eller Svovelkis Terninger. I dette Bierg er i ældre Tiider meget minert, da man troede at finde Guld".

Vi kan med dette slå fast at urmaker E. Ommundsen fra Haugesund ikke var den første som fant svovelkis i Båsmolia - men han var den **første som mutet** en svovelkisanvisning i dette området - altså Kildehaugen. Dette skjedde den 28. oktober 1872 og i klar sammenheng med at svovelkis **alene** ikke ble utnyttet som malm før i 1860-årene da malm av denne type begynte å spille rolle som industrielt råstoff for produksjon av svovelsyre, gjødningsstoffer og i cellulosefabrikkene. Avbrannen (jernasken) - etter at svovelet var fjernet i kisen - ble deretter benyttet som råstoff til jernfremstilling.

Andre mutere kom straks til og viste sin interesse for Båsmolia, som N. O. Nilsen, Selfors i 1873 (Stordalen). Konsul Chr. Worsøe ved A. G. Fredriksen i 1874 (seks mutinger) P. H. Pedersen i 1877 (en muting).

Men i 1881 var ingeniør Alfred Hasselbom i Båsmo og startet med å mute Kildehaugen (skjerp) og Lappkåtahaugen (skjerp) - og i årene som fulgte skaffet han nye bergrettigheter i malmfeltet som senere ble overført til konsul N. Persson, Helsingborg sammen med overdragelse av andre's innkjøpte bergrettigheter i Båsmolia.

Utmålsforretninger i Båsmo (utmålte arealer for gruvedrift)

Allerede i 1876 ble den første utmålsforretning foretatt av bergmester A. Ellefsen i malmfeltet.

Fremmøtte var: Skipper og handelsmann Nils Olaus Nilsen, Selfors/Ånes, Gårdbruker Mathias Bech, Løkberg, Grunneier Anders Christensen, Båsmo, Urmaker E. Ommundsen, Handelsmann / baker / postekspeditør Peter Henrik Pedersen, Grunneier Christoffer Jansen, Båsmo, Ordfører Jens Jensen Yttermark.

Utmålsforretningen endte med at N. O. Nilsen fikk to utmål i **Stordalen** og E. Ommundsen fikk to utmål henholdsvis i **Kildehaugen** og **Lappkåtahaugen**.

Utvikling av feltet

- avklaring av tilgjengelig malm (kvantiteter) og malmens svovelinnehold

Ved inntreden av ingeniør (tidligere universitetslektor) Alfred Hasselbom i 1881 startet arbeide med å bli kjent med feltets muligheter - å avklare svovelkisårene under torv og løsmasser og malmforløpet - og rikheten (gehalten av svovel) i malmsonene.

I 1884 ble det igangsatt prøvedrift og uttak av 160 tonn svovelkis som stykkmalm. Det viste seg etterhvert at svovelinneholdet i malmen var for lavt til stykkmalmsproduksjon; dvs. uttak av råmalm, med sjeiding, og deretter utskipning uten å fjerne gråbergsmineralene i råmalmen. Å utvikle til et bergverk i Båsmo måtte baseres på **nedknusing** av råmalmen - tilstrekkelig nedknust til å kunne foreta en teknisk vaskeprosess hvor **gråbergsmineralene** i den nedknuste råmalmen kunne fjernes ved hjelp av vann - og bergverket kunne produsere et **anriket konsentrat av svovelkis (finkis) med en svovelgehalt på 48-50 prosent utgått fra en råmalm som holdt mellom 30 og 35 prosent svovel**.

Svovelkis er som kjent en kjemisk forening mellom jern og svovel hvor svovelkis, i reneste tilstand, ikke kan bli renere enn 53,4 prosent svovel. Det øvrige - utover dette i kisen - er kjemisk bundet jern.

Perioden 1881-1892

Denne perioden, som varte i 11 år, ble innledet med malmundersøkelser, oppfaring og prøvedrift med målsetting å avklare om det fantes malmgrunnlag for gruvedrift. Parallelt dette arbeid ble det skjerpet, mutet og kjøpt opp bergrettigheter (mutinger og utmål) i Båsmo. Alfred Hasselbom kjøpte opp muting og utmål hos E. Ommundsen i 1881, deretter Kildehaugen og Lappkotahaugen i 1882.

I 1886 mutet Hasselbom disse funnstedene; Hasselboms (grube) og Ures (grube). Professor Vogt utga sin publikasjon "Salten og Ranen" hvor svovelkisen i Båsmo ble beskrevet ut fra dengang eksisterende kjennskapet til malmfeltet.

Bossmo Svovelkisgrubers Aktieselskap var en annen interessegruppe. Personene bak selskapet var bergingeniør H. T. Horneman; selskapets disponent og o.r.sakfører Jørgen Hansen, dr. A. I. Sand og handelsmann M. Strøm.

Det å utvikle - og bygge opp en bergverksindustri i Båsmo var ingen liten affære. Det måtte skaffes et industriområde til knuser, vaskeri, verksted, kai og utskipningsanlegg m. m. Det skulle skaffes og planlegges områder for bosteder til arbeidsfolk. Hele Båsmo, fra malmgangene oppe i lia og nedover til utskipningsstedet ved Ranfjorden måtte omkalfatres for å kunne ta imot et bergverk, også plass til utvikling av bergverket. Hele prospektet så langt besto av alle bergrettigheter på en hånd, undersøkelesrapporter med analyser, m. m.

Gruveområdet; malmgangene oppe i Båsmolia tilhørte nå konsul Nils Person - alt var samlet på en hånd av mutinger og utmål - men nå måtte store deler av Båsmo, Ånes og Stenneset kjøpes opp til industriformål og til tomter for kommende gruvefolk. For mange av de fastboende bønder og småbrukere må denne prosessen ha fortonet seg vanskelig og bittert: å vite at gård, hus og jord lå innafor et skissert industriområde og at salg av eiendom *ville bli nødvendig*; om man ønsket det eller ikke. I Mo Prestegjeld Gardshistorie kan en lese om

tidspunkt og kjøpesummene for salg av gårder, eiendommer, hus og naust til gruveprosjektet i Båsmo, Ånes og Stenneset. Noen var villig å selge - og flere flyttet fra Rana.

Sett fra bergverksplanleggers side tegnet prosjektet seg frem som satningsverdig, selv om det kunne knyttes en viss usikkerhet med lønnsomheten for bergverket på sikt. En stor fordel var at malmforekomstene lå nær sjøen og transporten av råmalm - via finkisproduksjon - til utskipning ved Ranfjorden var kort.

Kort om perioden 1881 - 1894

(1881-1892) malmundersøkelser gjennom skjerping, prøvedrift, oppfaring (tonnasjer) og malmens beskaffenhet (svovelgehalt) kvalitet - bergrettigheter; mutinger og utmål etterhvert på en hånd. Flere interessenter og lokale skjerpere.

(1892) oppkjøp av eiendommer, gårder, hus og naust.

(1893) oppbygging av vaskeri, transportanlegg, lastekai m. m. (1893)

(1894) overdragelse av hele anlegget til et svensk bolag ved konsul Nils Person, Helsingborg - oppstart av gruvedrift og produksjon av finkis utpå sommeren. Belegget var nå på 77 mann.

I kjølvannet av den gradvise utviklingen mot gruvedrift i Båsmo skjedde et kjøp av Stenneset, muligens en pengeplassering, men kanskje en tilfeldighet: Sjøkaptein Robert August Horneman (f. 1853) hadde i 1889 ervervet seg skjøte på Stenneset for en sum av 4500 kroner i 1889 - og ansatte Jakob Pedersen som forpakter. R. A. Hornemann var en av bygdas mest velstående menn den korte perioden han var i Rana - i tidsrommet 1889 - 1894. Da solgte han Stenneset for 8000 kroner.

Det kan være rimelig å dvele litt med hva som trengtes for å starte opp gruvedrift i Båsmo. For det første måtte malmgrunnet og malmens kvalitet avklares. Deretter oppkjøp av hus og eiendommer og oppbygging av bergverksindustri. Dette var selvsagt en økonomisk uttelling og ingen garanti for at den brukte kapital ville gi uttelling over tid.

Konsul Nils Persson hadde bundet en del kapital til bergverket på Båsmo. Virksomheten økte raskt i omfang - belegget økte og produksjonen økte. I 1897 var det 126 mann i Båsmo. Bergverket fulgte raskt med i utviklingentiden; allerede i 1896 ble arbeidet med det nye vaskeriet oppstartet. Så tidlig som i 1895 var det elektrisk lys i driftslokaler og kontorer.

Finkisen fra Båsmo viste seg lett å prossesere i røsteovnene og ble dermed ansett som et godt råstoff. Tidspunktet for salg av bergverket var nå kommet. Det belgiske selskapet Societè des Pyrites de Bossmo ble dannet. Selskapet hadde hovedkontor i Antwerpen og ansatte bergingeniør Chr. Münster som teknisk direktør og stedlig driftsleder i Båsmo.

Salgsummen for det hele: malmforekomstene, eiendommer og hus, prosessbygninger, bygninger, kai var 1. 300. 000 frs. / kr 936. 000

Men Societè des Pyrites de Bossmo møtte snart motbør - om sommeren 1898 foregikk det en langvarig streik - etterfulgt av en hård vinter. Produksjonen gikk tilbake. Gruveledelsen fulgte opp med rasjonalisering av anlegg og drift og startet tilrettelegging av gruvedrift på sikt, d. v. s. oppfaring av en synk nedover fra grunnstollen.

I 1914 var synken drevet 210 meter etter malmens lengdeakse - og med fire dypetasjer. Allerede i 1912 hadde en merket at hengberget(taket) i disse dyptliggende etasjene

(gruverommene) var dårlige og driften ble innstillet der. I mai 1913 ble det en sammenrasing mellom 3. - og 4. dypetasje i synken som forplantet seg helt opp til dagen, slik at vann og leirmasser trengte ned i gruvene.

Societè des Pyrites de Båsmo klarte likevel å holde malmproduksjonen.

I 1913 ble det kjerneboret 2730 meter med målsetting å finne mere malm - å kompensere den utdrevne malmen med kjennskap til ytterligere malm til fortsatt drift. Samtidig ble det drevet en kraftig oppfaring.

Da krigen kom i august 1914 ble det øyeblikkelig stans i Båsmo og senere bare halv drift utover vinteren. I 1915 ble det siste gode år. Krigskunjunkturen hjalp til med prisen på produktet - finkis - men samtidig steg arbeidslønninger og alt annet. Misnøyen spredte seg. I 1916 stanset driften p. g. a. en streik som varte i fire og en halv måned ;avløst av en innskrenket drift;med den følge av at årets produksjon ble redusert til en fjerdedel av den planlagte. Disse vanskelig krigsårene gjorde at det ikke ble iverksatt å tømme de gruverom som ble vannfylte av raset i 1913.

Den dårlige perioden

1917 ble bergverket i Båsmo solgt til Norske Svovelkisgruber A/S, Bergen for en million kroner med direktør Finn Münster som sjef men driften ble innstilt ved utgangen av 1919.

Noen mente i ettertid at det var uheldig at den merkantile ledelse hadde holdt til i Bergen samtidig med at gruvas tekniske ledelse etterhvert befant seg i Oslo - og at gruva dessuten manglet en velutdannet stiger med daglig driftsoppfølging og tilsyn. Det heter at gruva ble overlatt til seg selv.

I 1920 var det en blokade fra arbeidernes side - og i midten av mai 1921 ble den videre drift stanset. I 1923 besluttet generalforsamlingen i Norske Svovelkisgruber A/S å likvidere - hvorefter stiger Egge og kontorsjef Larssen forpaktet bergverket i regi av interesseselskapet I/S Bossmo Kisverk mot å betale 70 øre pr. tonn finkis som bergverket produserte.

Alt tyder på av verket ikke ble drevet på bergmessig god måte - både sikkerhetsmessig, driftsmessig også manglende kontinuerlig påvisning av malmreserver til kommende års gruvedrift. Bergmesteren hadde til oppgave å kontrollere dette og det heter seg at presset fra bygda for å holde gruva i gang var så sterk at dette gikk på bekostning av gruveinteressenes forpliktelser som var nedfelt i berglovgivningen.

Men i 1929 stanset bergmesteren drifta i Båsmo - og i en kort tid var det engelske interesser i bergverket.

I 1932 klarte bergingeniøren, direktør Finn Münster å danne et interesseselskap Bossmo Grubers Drift ved hjelp av verkets arbeidere og med offentlig støtte. Dette selskapet holdt det gående frem til i 1937;delvis som nødsarbeid.

I 1940 ble bergverket - anlegg og bergrettigheter - overdratt til skipsreder Jakob Kjøde, Fana ved Bergen. Et vesentlig motiv for dette kjøpet kan ha vært å sikre frakt av finkis til egne båter dersom gruvedrifta ble tatt opp igjen.

Båsmo ble deretter - i 1949 - solgt til Nord-Rana kommune og videre til Staten i 1954. De påviste malmreservene var da 130 000 tonn med muligheter å finne ytterligere 700 000 tonn malm.

I hele driftstiden 1893 - 1937 produserte Båsmo gruve 650 000 tonn eksportkis(finkis) til en anslått verdi av 10 mill. kroner. Det ble i dette tidsrommet utbetalt 6 mill. kroner i arbeidslønninger.

Sluttord

Som bidrag til lokalsamfunnet Rana har bergverket i Båsmo hatt vesentlig betydning. Etter 1917 kom de vanskelige årene som forøvrig bunnet i flere årsakssammenheng. Markedsprisen på det produktet som bergverket produserte - finkis med et svovelinnhold på 48 prosent - sank, samtidig som alt annet ble dyrere.

I 1935 - 1936 kostet det bergverket **kr. 20, 34** å produsere ett tonn finkis -mens markedsprisen var **kr. 17, -**.

Verket i Båsmo produserte med tap!

Det heter at stiger Bjørnholdt som døde i ung alder satt inne med store kunnskaper om svovelkismalm i Båsmo - hvordan kissonene hang sammen nede i bergdypet ; med andre ord; hvor malmføringen (malm-reservene) kunne tenkes å ligge !

Etterhvert som bergverket gikk dårlig stanset også den kontinuerlige malmletingen , f. eks. kjerneboring i gruveområdet, som skulle klarlegge underjordsplanleggingen for malmuttak, som kompensasjon for de utdrevne malmtonnasjene.

Nyanskaffelser og vedlikehold av gruve- og prosessutstyr ble heller ikke fulgt opp - for å spare penger - og de permanent reduserte arbeidslønningene ga vel neppe motivasjon til større arbeidsinnsats. Imidlertid, bergverket i Båsmo ble til i den tidsperiode da det var bruk for svovelkis og prisen for denne råvaren var god. Senere da prisen stadig sank og svovel kunne skaffes som biprodukt gjennom rensing av råolje, falt etterhvert betingelsene for gruvedrift på svovelkis som verdibærende malm bort.

Litteratur

Båsmo gruvers arkiv

Mo Prestegjeld etter 1850 v/bergmester Kristian L. Böckman

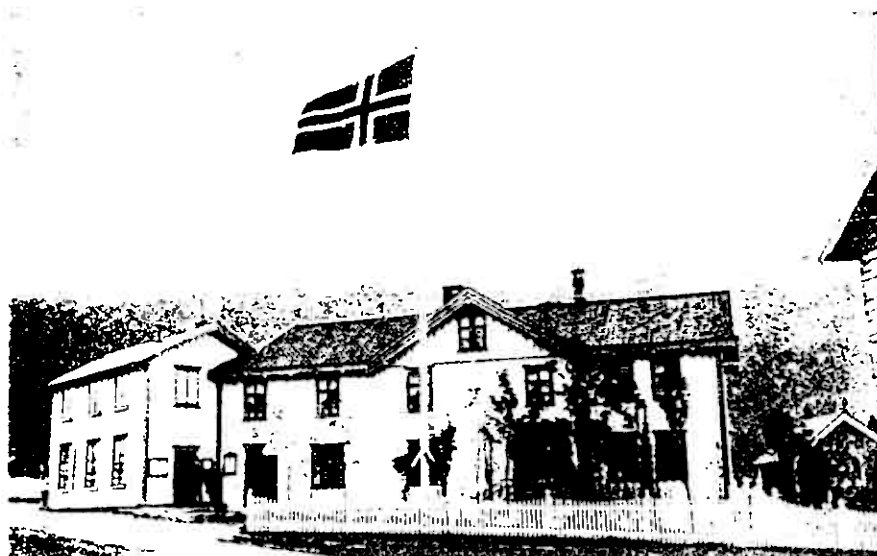
OTTAR nr. 3 1986 v/B. A. Endresen

Magasin for Naturvidenskabene Aargang 1823, 2.det Hefte v/ H. C. Strøm

Reise nach dem Hohen Norden durch Schweden, Norwegen und Lappland v/ Vargas

Bedemar. Frankfurt 1819

Ranens Beskrivelse v/I. A. Heltzen

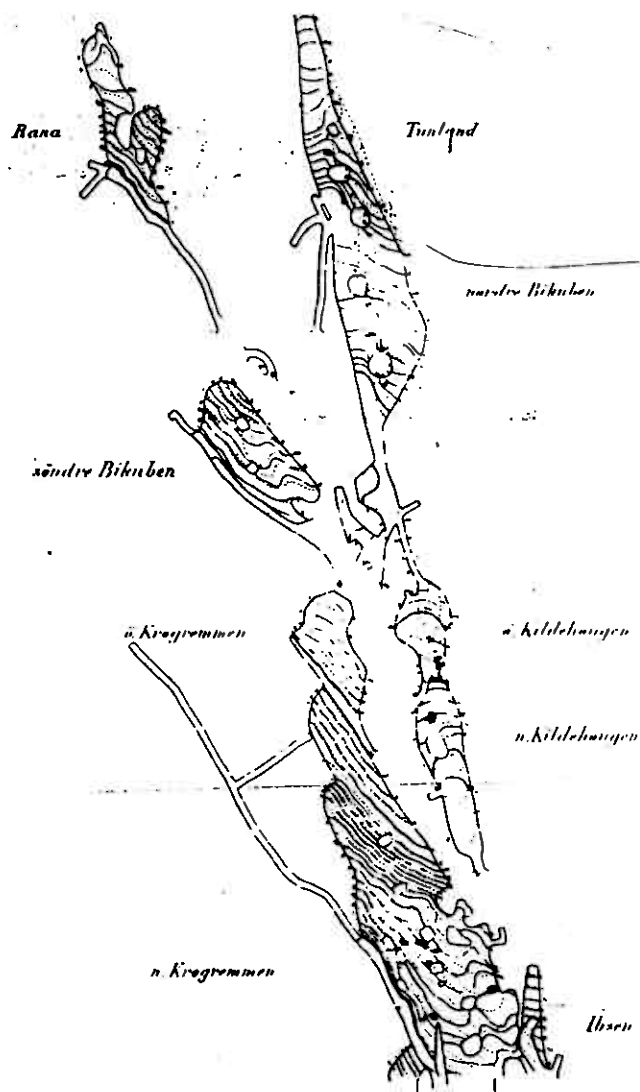

Baker Pedersens forretningsgård og privatbolig på Øver-Mo. Her hadde Mo poståpneri lokale fra begynnelsen.

En hyggelig kaffestund på altanen hos baker Pedersen. Ved bordet sitter baker Pedersen og frue, foran til venstre Nanna Pedersen Venes og forrest Pedro Pedersen og Per Hellervik.

Handelsmann, baker og postekspeditor Peder Henrik Pedersen f. 1841 i Nesna gjorde det godt på salget av Krogremmen i Båsmo. Han kunne gjerne sitte på altanen å drikke kaffe i flosshatt!

Et lite utsnitt fra gruveområdet i Båsmolia. Svovelkis i Kildehaugen var kjent fra begynnelsen av 1800-tallet og ble senere mutet av urmaker E.Ommundsen i 1872. Baker og postekspeditør P.H.Pedersen finansierte skjerpingen til E.Ommundsen og lånte han penger.P.H.Pedersen satt derfor med bergrettigheten i Krogremmen som han solgte til konsul Nils Person i 1893 for 3 500 kroner- en formue dengang!

KART
over
indmarken paa parten

In Hon
...defining forward?
1893

26